

TALARCZAK MARCIN FLORIAN (1894-1942)

Urodził się 3 listopada 1894 roku we Wrocławiu jako syn Walentego, mistrza ceglarskiego (1866-1915) z pierwszego małżeństwa z Antoniną Światłą (zm. ok. 1895 roku). Ojciec pochodził z Drzęczewa. Z Wrocławia do Piasków kilkusobowa rodzina przybyła na przełomie 1899/1900 roku, gdzie już wcześniej nabyli posesję z możliwością prowadzenia restauracji z małym zapleczem hotelowym, wydzierżawiając ją na kilka lat, aż do czasu stałego tutaj zamieszkania. Po nagłej śmierci ojca interes prowadziła macocha, Agnieszka z Kuźmów, a następnie brat rodzony Marcina, Feliks (1887-1926).

Edukację w symultanicznej szkole powszechnej w Piaskach rozpoczął w 1900 roku. W 1906 roku brał udział – jak sam podaje – w strajku szkolnym. Od 1908 roku do 1910 roku uczęszczał do gimnazjum w Rawiczu (niem. Königlisches Gymnasium), a dalszą naukę kontynuował w gimnazjum śremskim (obecnie Liceum im. gen. Józefa Wybickiego w Śremie). Kształcenie zakończył w 1913 roku w 8 klasie gimnazjalnej (niższa pryma). Jedną z form obrony przed całkowitą germanizacją był udział młodzieży w organizacjach sprzyjających takiemu oporowi. W prężnie działającym w gimnazjum śremskim Towarzystwie Tomasza Zana znalazł również swoje miejsce, udzielając się głównie w samokształceniu (pomocy młodszym kolegom) w zakresie języka polskiego i historii. Brał też udział w ruchu skautowym. W czerwcu 1914 roku był jednym ze współzałożycieli Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Piaskach.

Po zakończeniu nauki w Śremie rozpoczął pracę w charakterze praktykanta bankowego w Banku Pożyczkowym w Gostyniu, którą zakończył w listopadzie 1914 roku, w związku z otrzymanym powołaniem do wojska pruskiego. Wcielony został do 50. Pułku Piechoty im. Hrabiego Werderu (3. Dolnośląski – Niederschlesisches Infanterie-Regiment Nr. 50). W następnym roku trafił na front wschodni do miejscowości Widze (obecnie Białoruś, rejon brasławski) i w okolice jeziora Dryświatyckiego. W 1916 roku ukończył z trzecią lokatą kurs aspirantów oficerskich. Awansu jednak nie otrzymał z uwagi na negatywną politycznie opinię ówczesnego starosty gostyńskiego (Richard Lucke) i burmistrza Piasków (Ernst Kliem), o którą to wystąpił dowódca jednostki wojskowej. W lutym 1918 roku został odkomenderowany do specjalnego oddziału rekwizycyjnego na terenie dzisiejszej Łotwy w charakterze tłumacza. Miał tam dostęp do tajnych dokumentów, a tym samym możliwość ostrzegania rodzin właścicieli majątków pochodzenia polskiego przed zbliżającymi się rekwizycjami, z czego oczywiście korzystał w miarę sprzyjających okoliczności. W październiku 1918 roku trafił na front francuski, z którego udało mu się powrócić do domu już na początku listopada. Służbę w wojsku pruskim zakończył najprawdopodobniej w stopniu sierżanta, choć nawet sam zainteresowany nigdzie go nie podał.

W okresie przedpowstaniowym (listopad-grudzień 1918) był aktywnym uczestnikiem działań politycznych w Piaskach, mających na celu włączenie się w nurt niepodległościowy. Wymienić tu trzeba na początek udział (jako przewodniczący) w Radzie Żołnierskiej od 13 listopada, która scalila się po dwóch dniach z Radą Robotniczą, tworząc Radę Robotniczą i Żołnierską w Piaskach. Rada ta utworzyła w Piaskach Straż Obywatelską, przekształconą następnie w Straż Ludową, finansowaną z kasy miejskiej. 24 listopada został m.in. delegatem do Powiatowej Rady Ludowej w Gostyniu. Był jednym z działaczy „Sokoła” z zadaniem werbunku i przygotowywania w Piaskach i okolicy byłych żołnierzy i młodzieży do działań zbrojnych na rzecz wyzwolenia ojczyzny. Był również członkiem Rady Ludowej w Piaskach, która powstała z przekształcenia Rady Robotniczej i Żołnierskiej na kilka dni przed rozpoczęciem akcji powstańczej w Piaskach.

Wymarsz zorganizowanych oddziałów do Gostynia nastąpił 7 stycznia 1919 roku. Marcin Talarczak został dowódcą plutonu w kompanii piaskowskiej pod przywództwem sierżanta Antoniego Sobeckiego. Z Gostynia w tym samym dniu wojsko udało się do Ponieca. Sytuacja na powstałym froncie, zwanym później południowo-zachodnim, była dynamiczna, a zatem również niestała dla Marcina Talarczaka walczącego w tym ugrupowaniu, które przyjęło też nazwę Grupy „Leszno”.

W literaturze i dokumentach osobowych Marcina Talarczaka wymienia się następujące miejscowości gdzie walczył jego oddział, a więc i on osobiście, w pierwszej fazie powstania, a mianowicie: Gościejewice, Janiszewo, Miechcin i Waszkowo, a w końcu stycznia Sowiny i Janiszewo. Ochotniczo wstąpił do formowanego 6. pułku strzelców wielkopolskich (od stycznia 1920 roku 60. pułk piechoty). W zależności od źródła podaje się, że w połowie maja 1919 roku, był dowódcą 6. kompanii w II batalionie pod dowództwem ppor. Adama Kocura lub ppor. Józefa Wróblewskiego, zgodnie ze swoją ankietą personalną. Chociaż podległość pod dowództwo ostatniego z wymienionych podporuczników mogła nastąpić dopiero w lipcu, kiedy to pułk przeszedł do odvodu w rejonie Kościana i Śmigła. W kwietniu mianowany został podporucznikiem. Następnie wraz ze swoim oddziałem przemieszczał się na froncie zachodnim – m.in. poprzez Żnin, Inowrocław, a w styczniu 1920 roku uczestniczył w przygotowaniach do przejścia przez Polskę terenów Pomorza. Następnie już w ramach 60. pułku piechoty w lutym był w Bydgoszczy, a 8 marca wyruszył na front wschodni, by zakończyć swój szlak bojowy pod koniec tego roku w garnizonie w Ostrowie Wielkopolskim. Udział w wojnie polsko-bolszewickiej 1920 roku związany był ze szlakiem bojowym 60. pułku, aby tylko wymienić najważniejsze miejsca bitewne jak: Kijów, okolice Mińska, walki o Warszawę. Do 31 grudnia 1930 roku służył jako oficer zawodowy w tym pułku, kiedy to przeszedł w stan spoczynku w stopniu majora. Powód przeniesienia w stan spoczynku nie jest znany. W 1921 roku posiadał jeszcze stopień podporucznika (w korpusie intendentów), a według danych z 1923 roku już kapitana ze starszeństwem od 1 czerwca 1919 roku.

Po zakończeniu czynnej służby wojskowej powrócił do Piasków 15 stycznia 1931 roku i włączył się tam w nurt różnorodnych działań społecznych, związkowych i propaństwowych. Dużą aktywność po 1931 roku przejawiał w Związku Powstańców Wielkopolskich (Z.P.W. od powstania w 1920 roku organizacja nosiła nazwę Związku Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919, następnie od 1928 roku Z.P.W. był w składzie Związku Weteranów Powstań Narodowych Rzeczypospolitej Polskiej 1914/18, od 1938 do 1939 roku jako samodzielna organizacja). Był prezesem Koła w Piaskach, delegatem powiatowym na powiat gostyński, wykonując olbrzymią pracę organizacyjną dotyczącą wszystkich kół w powiecie, ławnikiem Zarządu Okręgu w Poznaniu.

Ponadto należał do: Powiatowej Federacji Obrońców Ojczyzny (prezes), Związku Strzeleckiego (również na szczeblu powiatowym), Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem (w wyborach parlamentarnych z 1935 roku był jednym z dwóch delegatów gminnych w ramach kilkustopniowych zasad wyborczych według nowej „konstytucji kwietniowej”), Związku oficerów w stanie spoczynku – Okręg Poznań, „Czerwonego Krzyża”, Ligi Obrony Przeciwgazowej i Przeciwlotniczej (prezes), Towarzystwa Czytelni Ludowych. Był też członkiem zarządu Banku Ludowego w Piaskach.

W czerwcu 1931 roku ożenił się z wdową po zmarłym bracie Feliksie, Marianną (Marią) z Wronów (1892-1970), córką Wilhelma i Stanisławy z Telegów, urodzoną w Grabowie nad Prosną. Ślubu udzielił 9 czerwca 1931 roku w Bydgoszczy brat przyrodni żony, ksiądz Wilhelm Józef Wrona

(1904-1932). Mieli córkę Gabrielę (1932-2021) zmarłą w Szczecinie. Przystosował też czterech synów z poprzedniego małżeństwa żony, tj. Adolfa, Kazimierza, Stefana, Marcina.

W prywatnej restauracji (własność Talarczaków) pod potoczną nazwą „u majora” w latach trzydziestych XX wieku odbywały się liczne imprezy okolicznościowe z okazji rocznic i świąt narodowych oraz kościelnych. Major Marcin Talarczak znany był również ze swojej działalności charytatywnej i organizacyjnej na rzecz lokalnej społeczności. Często ku „pokrzepieniu serc” kierował do miejscowej ludności słowa otuchy i wskazówki organizacyjne na niepewną przyszłość. W obliczu narastającego niepokoju przed agresją ze strony Niemiec, zajął się szczególnie w 1939 roku organizacją działań mających na celu przeciwdziałanie takiemu stanowi rzeczy (zwiększenie zajęć paramilitarnych, stworzenie Sieci Dywersji Pozafrontowej, utworzenie w sierpniu Straży Ludowej w Piaskach). Aczkolwiek nie brał formalnego (był oficerem w stanie spoczynku) udziału w batalionach Obrony Narodowej przyczynił się pośrednio do wzmocnienia stanu osobowego najbliższych terytorialnie oddziałów (w ramach batalionu ON „Rawicz”).

Po wybuchu wojny pozostał z rodziną w domu, pomimo dość licznie zakrojonej ucieczki mieszkańców Piasków przed nadchodzącym nieprzyjacielem. Pod koniec września 1939 roku został aresztowany przez Niemców, ale po pewnym czasie zwolniony. Przez pewien czas (prawdopodobnie w okresie aresztowań w powiecie gostyńskim w drugiej dekadzie października) dzięki pomocy doktora Jana Luttelmana ze szpitala w Marysinie, zdołał przetrwać bez pozbawienia wolności przez Niemców. Niemniej jednak już na początku grudnia znalazł się w pierwszej grupie wysiedlonych (wyjazd nastąpił 8 grudnia z klasztoru na Świętej Górze) wraz z rodziną do Rawy Mazowieckiej, leżącej na terenie Generalnego Gubernatorstwa, gdzie działał w konspiracji (ZWZ/AK). Tymczasowo pracował jako tłumacz w gminie Boguszyce (obecnie gmina Rawa Mazowiecka). Aresztowany, wraz z synem Stefanem, trafił 2 lipca 1942 roku do niemieckiego nazistowskiego obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu (Auschwitz-Birkenau) i zamordowany tamże 8 sierpnia. O jego działalności konspiracyjnej może świadczyć chociażby fakt, że w kartotece obozowej zapisano zawód – rolnik. Syn Stefan zginął 29 sierpnia, w wieku 21 lat.

Major Marcin Talarczak otrzymał następujące odznaczenia i odznaki związane z okresem walk o niepodległość: Krzyż Walecznych (za wojnę 1920 roku), Medal Pamiątkowy za wojnę 1918-1921, Medal Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości, Odznakę Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich, Odznakę Frontu Pomorskiego, Krzyż Niepodległości (1932). Pośmiertnie został odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym w 1958 roku nadanym przez Radę Państwa. Należał do tej grupy mieszkańców Piasków, którzy urodzili się w niewoli, wywalczyli wolność, po czym po latach tę wolność stracili i za nią zginęli.

Archiwum Państwowe w Lesznie: *Akta miasta Piaski*, sygn. 141; Archiwum Państwowe w Poznaniu – Sprawy Organizacyjno-personalne Związku Weteranów Powstań Narodowych – sygn. 53/884/4/0/2/393, Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu – Członkowie Zarządu Okręgu Związku Weteranów Powstań Narodowych i Związku Powstańców Wielkopolskich (korespondencja) - sygn. 53/884/4/0/2/77; Archiwum Państwowe we Wrocławiu, USC Wrocław, akta ur. 3990/1894, księga urodzeń Wrocław III 1894 t. 05, sygn. 82/1427/0/1/25; P. Bauer, S. Jankowiak, *Zarys dziejów Piasków (Piasecznej Góry) 1775-1945*, Grabonóg 2002, s. 56-57, 59-61, 77, 86; Cmentarz Centralny w Szczecinie, <https://cmentarze.szczecin.pl> [Dostęp: 4 maja 2022 roku]; R. Czub, *Pierwsze wysiedlenia gostynian do Generalnego Gubernatorstwa*, [w:] *Nigdy więcej wysiedleń! 80. rocznica wysiedleń mieszkańców ziemi gostyńskiej do Generalnego Gubernatorstwa*, pod red. R. Czuba, M. Kretkowskiego, M. Walkowiak, Gostyń 2020, s. 51-54; R. Czub, M. Kulczak, *Przerywamy milczenie: Sprawa „Malachowa”*, „Nowa Gazeta Gostyńska” 2007, nr 9, s. 8-9; R. Gała, zdjęcia i informacje prywatne w zbiorach autora; S. Jankowiak, P. Bauer, *Ziemia gostyńska w powstaniu wielkopolskim 1918-1919*, Gostyń 1989, s. 82-87; J. Niedziela, *Piaski w 1939 roku*, „Rocznik Gostyński”, 2019, nr 6, s. 211-228; Ks. J. Marecki, *Milatyn Nowy 1906-1946, Archidiecezja Lwowska – Dekanat Gliniany*, „Nasza Przyszłość” t. 136/2021, s. 236; Ministerstwo Spraw Wojskowych, *Rocznik Oficerski*, Warszawa 1923, s. 296, 417 oraz 1928, s. 74, 193; *Spis oficerów służących czynnie w dniu 1.6.21 r.: korpus intendentów*, Warszawa 1921, s. 182, poz. 65; Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau, <http://www.auschwitz.org/muzeum/informacja-o-wiezniach/> [Dostęp: 4 maja 2022]; G. Skorupski, *Spotkania z przeszłością. Gostyń i okolice*, Gostyń 2009, s. 209; B. Smoleń, *Zarys historii wojennej 60-go pułku piechoty wielkopolskiej*, Warszawa 1930; G. Świdorski, *Jak w Marysinie uratowaliśmy rodaków przed wyrokami śmierci i obozami koncentracyjnymi w latach 1939-1942*, [w:] F. Glura, *Marysin 1895-1995*, Piaski-Gostyń 1990-1995, s. 51; M. Talarczak [syn], „Sławni Gostynianie”, Kalendarz 1987, Gostyń 1986; J. Trafankowski, *Historia przewrotu w Piaskach*, [w:] *Kronika miasta Piaski*, mps zbiory Muzeum w Gostyniu; J. S. Tym, *Wielkopolskie bataliony Obrony Narodowej w systemie osłony*

strategicznej w 1939 roku, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka” 2017, nr 3, s. 331 i n.; Uchwała Rady Państwa nr 12.31-0.1063 z dnia 1958-12-31, w sprawie odznaczenia Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym; G. Wojciechowski, *Odcinek „Poniec” frontu południowo-zachodniego powstania wielkopolskiego 1918/1919*, „Rocznik Gostyński” 2019, nr 6, s. 125-165; Wojskowe Biuro Historyczne, sygn. CAW: Talarczak Marcin, KN 20.07.1932, Kolekcja Akt Powstańców Wielkopolskich I. 487.7915 i I. 487.7916.